

A napokban Kállay Kotász Zoli barátom hathatós segítségével összeállítottuk a második - ha ideszámítom a csak virtuálisan létező *Teljesség-átiratokat*, akkor a harmadik - kötetem anyagát, voltaképp meglepően gördülékenyen, az utóbbi év versterméséből. Sokkal tisztábban látom a saját nyelvem határait, hiszen beszélgettünk a versekről, számos esetben feltártam az asszociációk mögöttes rétegeit, s nemcsak azért, hogy megvédjem az általa megkérdőjelezett megoldásokat - olykor egyszerűen jól esett leásni az adott megragadások gyökeréig. Egy ilyen gondolati tárnabontást most közkincsé tennék.

A bűnevő

A kötet-íven végigvánszorgó, visszatérő elem a bűnevés. Ez egy igen sajátos középkori hagyomány, főleg angol nyelvterületen volt elterjedt. A hirtelen elhalálozott, gyónás-áldozás nélkül távozó hívőhöz hívtak bűnevőt, aki csekélyke pénzért, a halottra helyezett szelet kenyér elfogyasztásával magára vette annak meggyónatlan bűneit - ezzel biztosítva a távozó zavartalan mennybe jutását. Egy 1813-as dokumentum így ír róla: *a bűnevő leült az ajtóval szemben, néhány fityinget helyeztek a zsebébe, valamint kenyérhéjat kapott, amit megevett, és egy korsó sört, amit megivott. Ezután felemelkedett székéről, és nyugodt kézmozdulatok kíséretében kijelentette: „a lélek nyugalommal telve távozott, amiért ő a saját lelkét adta zálogul”*. Nem volt megbecsült munka, jóformán kizárólag olyan ütött sorsú emberek adták erre a fejüket, akik másképp nem is igen jutottak volna ennivalóhoz. Amikor nem volt szükség a szolgálataikra, mindenhol kinézték őket, de gondoljunk bele: egy babonával kevert hittel zaklatott környezetben ki ülne le egy olyan ember mellé, aki vállaltan-tudottan megbocsátás reménye nélkül való bűnöket hordoz?

A hagyomány még az ezerkilencszázas évek elején is élt bizonyos vidékeken. Az eredetéről több elmélet is van, akad, aki pogány maradványnak tartja, mások a középkor elején dívó, nagyurak temetése előtt megejtett imavásárló lakomák eltorzult örökösének tekintik. Mára gyakorlatilag kideríthetetlen, honnan származott ez a meglehetősen morbid szokás. Viszont eszembe jutott, amikor erről olvastam, hogy bizonyos élményeim sajátosságosan odamérhetők ehhez a (valljuk be, igen beteg) attitűdhöz. Sőt, arra jutottam, valahol a versbe fogott aggodalom és fohász a többiekért, a versben magadra vett közösségi érzet mintázata nagyon sokat tartalmaz ebből a szemléletből, a *köztetek megélt enyém* a költészetünkben nem egyszer valójában egyfajta bűnevés. Igazából nincs ma divatja, írnám, a mai költészet alkotói jobbra magukban szorongnak, magukban sem férnek el, nemhogy magukra vegyenek még bárkitől bármit, írnám - de nem volna igazam. Ez az attitűd mélyen áthatja (oldalaktól és irányoktól függetlenül) az irodalmunkat, bár ritkán ér el olyan tiszta, megvilágosító szintekig, mint például ahova Benkő Ildikó eljutott a *Báránytánc* verseskötetében.

A bűn

A bűn kerete egy visszatérő álom, amit már megpróbáltam versbe markolni, nagyon sokfelől megtámogatva, mankókat dugva az összes varjúsárnyak árnyékolta hóna alá:

Fekete tollak

Bartis Attilának (pontosabban Johann Wolfgang Adler ezredesnek a Vége című regényből)

*"Vállamon egy madár ül és rekedt
hangján azt ismétli: nem érdemes.
Azt mondja: nincs jövő. A helyzetek
nem változnak, csak a helyszínek és nevek.*

*A régi bajt tövestül tépheted,
csak jobb talajt kínálsz az új bajoknak.
A változás: hanyatlás, mondja. A füstbe ment
reménységnél csak a betelt remény a rosszabb..."*
(Rakovszky Zsuzsa: Öregkor. Részlet.)

*Egy madár ül a vállamon,
Ki együtt született velem.
Már oly nagy, már olyan nehéz,
Hogy minden léptem gyötirelem.
Súly, súly, súly rajtam, bénaság,
Ellőkném, rámakaszzkodik,
Mint egy tölgyfa a gyökerét,
Vállamba vájja karmait.
Hallom, fülemnél ott dobog
irtózatoss madár-szive.
Ha elröpülne egy napon,
Most már eldőlnék nélküle.*
(Nemes Nagy Ágnes: Madár)

Telihold, tízezerszeres nap és
úgy ér, mint egy csőrbökés.
Karomcsikordulás. Kifordult díszkövön.
a fényben élesebb, ha nincs öröm.
Tollak suhogó árnyéktere
gúnyt recseg. Repülj, gyere -
árnyékolnak a varjak,
hogyan ne akarjak.

Hogyan mégse akarjak.

Vége van. Az estélynek, az ünnepélynek
a díszfelvonulásnak, a május elsejének,
lyukas zászlófesztű lobogásnak -
ez a másnap.

Fejfájós. A lelkiismeret-furdalásban
keresi az igét. Az igát. Az öngazolást.
Mit és hova - de valamit elástam.
Csukott szemembe rejtettem. Ne lásd.
Egy madár ül a vállamon.
Vállamon ül tízezer éve.
Markol ha az izgalom
alól szöknék semmisülésbe.
Csak azt beszélném, csak a rügyet - a mást,
ami kilóg árnyéka alól még?
Igén. Igát. Öngazolást.
Lásd. Felrikolt, ha szólnék.

Vége van. Ugyanaz a facsart, lepedékes
önzés ismétlődik - csak ami esedékes.
Árnyékolnak a varjak,
hogyan ne akarjak.

Kifordult a földből. Látod. Kinőtt,
amit valamikor elástam?

Fény pettyezi a fejünkre szórt időt
önkéntelen elragadtatásban -
tavasz jön. Kinő az elvetett.
A dögvirág. Emlékezik a vér.
Vállamon egy rekedt
madár ül - sűrű húsunktól kövér.

Rosszul ébredtem. Egy álom zaklat. A vége.
Örömem, a könnyebbülésem
belegyűrtem a semmisítésbe?
Ahogy szemeteszsákba, úgy nőbe
tömött ágyékkrobbantó gyávaság vagyok?
A szégyenérzettel együtt ástam el
önmagam is - azóta halott?

Elástem egy gyereklányt
s benne a magot?

Valóban hurcolok egy emléket, amit
nem ver ki a fejemből az ölelésed?
Minden neked adott önkéntelen gesztusom
ezért érzik kevésnek?
Ha látom a hírek, a könyvek, a vak kor
vibrálásában ha szétterül - ezért
sápaszt és hajt ugyanakkor
szégyenem testtájaiba vért?

Tényleg hordozom ezt a bocsáthatatlan vágyat?
Maga elől menekülő vadállat?

Tényleg hordozok egy megbocsáthatatlan
gyűlöletet, mit semmiféle katlan,
kitörés és fogság nem igazolhat -
tényleg hurcolom magamban a holtat?

Nézd. Biztonságos szürkeség ölel ma.
Varjútollak elhullási tilalma.
Ha volt is, most nem vet árnyékot, ami nincsen.
Most szürke minden.

Majd tényleg eljön, ami beköszönt
tegnap. Egyszer szétterül a csönd.
A rög alatt tollnak ha álma van -
omlik. Hangtalan.

Ahogy a szemedben az a
védtelen tekintet elvisel -
hogyan elhiszel.

Bárkit hurcolok, csak te tudod
megbocsátani.

Nézd. Kicsit hideg van. És pára.
Az ember ebben a ködben
körvonalak nélkül ismer magára.
Kontúrtaalan.

Az estélynek, az ünnepélynek, a díszfelvonulásnak,
lyukas zászlófesztő lobogásnak
vége van.

Az ebben a (korántsem hibátlan, sokat zökkenő, nehézkes) versben megragadott álom visszavisszatér. Háborús helyzet, részeg örömkérés a felégetett cigánytáborban, elkapart magokkal. Bartis Attila regényében ez a helyzet klinikai pontosságú leírást kap, holott csak elmesélt mese továbbmesélése: Adler ezredes meséli az emberei tettét kiürült lélekkel a regényt narráló főhős anyjának, mielőtt (hiszen nem kap feloldozást) föbe lövi magát a mesélő anyjának szeme láttára - aki aztán ezt az egészet elmeséli a fiának. Ez a visszatérő álmom viszont egy idő óta idegenségeket hordoz - egy pontosan alig megragadható érzettel terhes: mintha nem volna a magamé, mintha én is egy szavak nélkül elmesélt mese továbbmesélője volnék, amikor ezt az élményt az öröm után elcsattanó lövésig, a mag elkaparásáig álmodom.

Viszont világosan emlékszem rá, mikor köszönt rám először ez az álom. Sokat betegeskedő kisgyerekként igazi mama kedvence gyermekkorom volt, óvtak, bugyoláltak a féltésükbe és aggodalmas szeretetükbe a felmenőim. Különösen anyám és apai nagyanyám; a visszavágott szárnyak által megengedett repülésre, a fantáziára kárhóztatva - az amúgy is túlérzékeny, ideges, félős, mindenre rezzenő gyereket. Többször szerettem volna szökni ebből a bugyoláló óvásból, mint ahányszor sikerült - és szinte az utóbbi évekig tartott, hogy felismerjem: ők általam ismerték meg ezt a szeretetnyelvet, jóformán nem volt más választásuk a korai évek rohamos haldoklásai után, mint ez az aggodalom. Látjátok: ezt is jó szívvel magamra veszem, ez a bűnévés attitűdje, amiről beszéltem.

A magam faragta nyársról való lepöndörödés aztán a középiskolai tanulmányokkal jött el. Kikönyörögtem magam az óvásból (életem első saját, és rossz - ámde nem haszontalan döntése), amikor a Hajózási Szakközépiskola tanulója lettem, s Budapesten lakhattam, a kollégiumban. Most nem térnék ki rá, mennyire képtelen (életképtelen) voltan - azért el lehet képzelni, hányszor döntött sorozatban rosszul a kamasz, aki helyett addig mindig mások döntöttek. Amiről eddig beszéltem, és amire most kitérnék, az adja a vers hátterét, ami a kötetbe is bekerül. Íme:

bűnevő a tömegszálláson

(1982-83. Vág utcai Kollégium)

egy éjjel ötször
ébredsz úgy mintha emlékeznél
bűnre bűnsegédletre
erőszakra családon kívül belül
a szobában nehezen alvók közül
kinek a bűneit majszolod
vajon kinek.

megint mindannyian túlettétek magatokat.

öt hurcolt rémálommal beljebb
az életek kútjából szivárgó
melyikötök emlékezetében -
pedig ott se voltál

nem ott voltál nem akkor
nem úgy.

*labdázik veled a nyitva hagyott
ajtókon át a másik árnyékszülött.
a labda hol ovális hol kerek és
ha kinevetitek egymás
ügyetlenségét a nem szokott alakkal
mintha a nevetés árnyékát hallanátok.
egy hang árnyékát amit
más kor dallama vet.*

*nyitva hagyott ajtókon át
besüندörög a mézillat
a pillanat mézének illata amiben
ragadt a másik.
egymáshoz húzott idegenségben
ő vajon milyen kavicsokra vésett
emlékeidre csodálkozik?*

*úgy sejtéd: bűnevők vagytok
és ez a támasz nélkül hagyottak ajtaja
amin keresztül egymást érzitek.
nem ott voltál nem akkor nem úgy
mégis segítesz neki gödröt ásni
annak a megesett bűnnek
aki még mindig mintha élne*

rög hull csodálkozó nyitott szemére.

*egy éjjel ötször ébredsz úgy
mintha emlékeznél
kihűlt csillagok alatt esett
nyomtalanításra -
melyik helyett keresed meg
a valóságban a jeltelen sírokat
hol hagyod hogy
belemarjon a csalán
meztelen tenyeredbe -
hol szívárog beléd másik
elásott jövő -
ki vagy te hogy elveszed
a világ bűneit
nem irgalmaz nekünk -*

*egy éjjel ötször ébredsz arra:
öltetek.*

*hajnal van
nyitott szemmel fekszel
nem alszol vissza nem
nincs erőd egy újabb évéshez.*

Mert a kollégium leginkább beszélhetetlen tapasztalata ez volt - ahogy a szokott, mesébe nem is kívánczó álmaid helyére bekavarodott az annyi minden. Élményekkel nem indokolható sűrű álomesőben áztam a legelső időkben - emlékeim szerint hónapokig. Az örömgylkos, magtemető álom is akkori, élesen és világosan emlékszem, milyen volt a felső ágyon, a többiek uniszónó szuszogásában ébredni belőle (nekünk nem jutott igazi horkoló-bajnok, mint a szomszéd szobának), a másik hét alvásában milyen volt az a rémült, verejtékes, visszaalvást nem kívánó felriadás. Ez az álom aztán velem maradt, jött albréletből albréletre, mindenféle idegen ágyakba velem, saját lakás galériájára hajnalban megríkatni - nem értettem, mi ez a makacs nem múlás. Mi ez a bűntudat. Hogy lehet... nem lehet bocsánatot kérni egy álom halottaitól.

A feloldozás

Aztán valami egészen furcsa módon megéreztem, szintúgy álomban, hogy ez valójában nem az enyém. Írnám, hogy mikor megkaptam a *kívülről látás* adományát. De így ez nem igaz. Az álom sose fogalmi - csak amikor felébredve megpróbálok lefordítani. Érzésekről beszélek. Amelyek így, sok év távlatában is élesen marnak belém - s amiből itt, a szemetek láttára irodalmat csináltam. Az irodalom összes, kikerekítő tünetével. Kideríthetetlen, mennyi ebből a magam önmentő hozzátétele, mennyi a történetmesélés kényszerében ráakódott kompozíció - azt remélem, a versben kevesebb, mint így kibontva. Valójában is egymás álmait álmodjuk, és mindig hozzárakunk és elveszünk belőle, amikor elmeséljük.

De talán az valóban élesebben látszik ennyi szó után, hogy mit értek bűnévés alatt. Egy olyan kultúra gyermeke vagyok, amelynek alapeszméjét tanítványok jegyezték tanúságtételbe - valakiről, aki magára vette a világ bűneit. Kicsiben mindannyian ezt csináljuk - vagy ettől fordulunk el a magunk megnyugtató, de hideg és társtalan magányába. Együtt vagyunk itt. Egymás lélegzetében. Lehetetlen követelés a *mindenkinek a maga álmát*. Egy ideje nem álmodom a csodálkozó, nyitott szemekre hulló rögökkel. Kísért helyette más. Aki egyszer hitet tett a bűnévés mellett, annak mindig jut a falatból.